

ATİNALILARIN DEVLETİ

ARİSTOTELES (MÖ 384-322)

Stageira doğumlu filozof ve bilimadamı. Dünya uygarlık tarihinin en ileri gelen isimlerindedir. Platon'un tedrisinden geçmiş, hocasının ardından Lykeion adıyla Atina'da yeni bir okul kurmuştur. Bir dönem Büyük İskender'in de hocalığını yapmıştır. MÖ 322 yılında hayatını kaybettiğinde ardında kimilerine göre 400 kadar eser bırakmıştı. Özellikle siyaset, felsefe, bilim ve ahlak alanındaki çalışmaları hem Yahudi-Hıristiyan geleneği hem de İslam geleneği çerçevesinde temel taşı olarak kabul edilmiştir. Geliştirdiği kavramlar ve metodolojisi Rönesans, Reform ve Aydınlanma çağının ardından dahi ayakta kalmaya devam etmiş ve çağdaş felsefeyle bütünleşmiş durumdadır. En önemli eserleri arasında *Politika*, *Metafizik*, *Retorik*, *Nikomakhos'a Etik* ve *Eudemos'a Etik* sayılabilir.

OĞUZ YARLIĞAŞ (1982)

İstanbul doğumlu. 2005 yılında İstanbul Üniversitesi Eski Yunan Dili ve Edebiyatı ile Tarih Bölümlerinden mezun oldu. Aynı üniversitenin Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans (2008), Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalındaysa doktora eğitimini tamamladı (2017). Uzun yıllar çeşitli yayınevlerinde editör, çevirmen ve redaktör olarak çalıştı. Klasik filoloji ve eskiçağ tarihi alanlarında ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli çalışmaları bulunan Yarığış, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalında öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Αθηναίων Πολιτεία: Ατινάηλων Devleti

© 2019, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Çeviren Oğuz Yarlıođ

Son Okuma Dilan Taştekin

Kapak Tasarımı Adnan Elmasođlu

Sayfa Tasarımı Zuhul Turan

ISBN 978-605-038-066-8

1. Basım: Eylül 2019

tamadres.com

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Çađalođlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 43949

No:146 2019
Alfa Klasik

ARİSTOTELES

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ATİNALILARIN DEVLETİ

κἂν μὲν τινα κλέπτοντ' ἐξελέγξωσι, κλοπὴν οἱ δικάσται
καταγινώσκουσι, καὶ τὸ γνωσθὲν ποτίνεται δεκαπλοῦν.
ἐὰν δὲ τινα δῶρα λαβόντα ἐπιδείξωσιν καὶ καταγνώσιν οἱ
δικασταί, δῶρων τιμῶσιν, ποτίνεται δὲ καὶ τοῦτο δεκαπλοῦν.

Eğer birinin zimmetine para geçirdiğini tespit ederlerse, jüri
heyeti zimmet suçuna hükmeder; saptanan rakamın on katı
yolsuzluğu yapan tarafından geri ödenir. Eğer birinin rüşvet
aldığını ispatlarsa jüri heyeti o kişiyi mahkum eder,
alınan rüşvet saptanır ve bunun da on katı geri ödenir.

SUNUŞ, ÇEVİRİ VE AÇIKLAMALAR OĞUZ YARLIĞAŞ
ESKİ YUNANCA ASLIYLA BİRLİKTE

VE
RI
TAS

ALFA

İÇİNDEKİLER

Sunuş, 7

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, 26

ΑΤΙΝΑΛΙΛΑΡΙΝ ΔΕΥΛΕΤΪ, 27

Notlar	219
Kaynakça.....	242
Kiři ve Yer Adları Dizini.....	247
Takvim	255
Ağırlıklar, Uzunluk Ölçüleri ve Para Sistemi.....	257
Terimler Sözlüğü.....	259

SUNUŞ

1. 2500 Yıllık Serüvenden Kesitler

Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* [*Ethica Nichomachea*] adlı eseri Őu sözlerle son bulur:

“İlk olarak önceki yazarların bu konuya dair işaret ettiği değer arz eden bilgiler varsa onları bir gözden geçirelim. Ardından da bir araya getirilmiş teşkilat tarihlerinden hareketle bir devleti yahut belirli idareleri ayakta tutan ve yok eden hususlar ile bazılarının hangi nedenlerle iyi yönetildiklerini, diğerlerindeyse aksi durumun tecelli ettiğini inceleyelim (EN 10. 1181b 15-24).”

“Bir araya getirilmiş teşkilat tarihleri” ifadesi, çoğu uzmana göre Aristoteles'in bugün elimizde olmayan, fakat çeşitli antikçağ yazarlarının “politeiai” olarak atıfta bulunduğu eserini kastetmektedir.

Aristoteles külliyyatını aktaran kaynaklar, bu külliyyat içinde 158 adet devletin teşkilat tarihine yer verirler.¹ *Atinalıların Devleti* olarak bilinen eser de bu 158 *politeia*'dan biridir. Aristoteles'in tüm bu idari tarih çalışmaları, yakın zamana kadar yalnızca Aristoteles külliyyatını aktaran kaynaklardan, antikçağ kaynaklarının bizzat eserlerden yaptıkları alıntılardan ve MÖ 2. yüzyılda İskenderiye'de yaşamış Heracleides Lembus'un bu *politeia*'lardan çıkardığı özetlerden biliniyordu.² Aristoteles'in felsefe, biyoloji ve diğer alanlarda yazdığı çoğu eserinin aksine, bu eser ve eserin bir parçası niteliğindeki *Athenaion Politeia* [*Atinalıların Devleti*], ortaçağda elyazması geleneği tarafından dikkate alınmamış ve gözden kaybolmuştu. Eserin yeniden ortaya çıkışı, kelimenin tam anlamıyla sıcak kumların arasından oldu; 19. yüzyılın sonlarına doğru Berlin ve Londra'dan peşi sıra gelen haberler bilim

¹ Diog. Laer. 5.27. Aristoteles'in eserlerinin esasen ayrı üç listesi vardır. Bunlardan biri Diogenes Laertius'ta, diğeri Hesychius'tadır. Öteki listeyse bir Aristoteles biyografisinin parçasıdır ve Ptolemaios adlı birine aittir. Bu kitaptan günümüze yalnızca Arapça bir tercümesi kalmıştır. En geniş liste Diogenes'e aittir; bu listede yaklaşık 400 eser Aristoteles'e atfedilir. Hesychius'un listesinde 127, Ptolemaios'un listesindeyse 92 eser bulunmaktadır. Politeiai üç listede de kendine yer bulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sandys 1893: xvi-xviii.

² Daha sonrasında bir başkası da bu özetlerin özetlerini çıkarmıştır ve aslında günümüze *Heracleides Özeti* (*Epitoma Heraclidis*) olarak kalan eser budur. Bu eser için bkz. Dilts 1971. *Athenaion Politeia* özetine çevirmiz başlangıç kısmındaki fragmanlar bölümünde yer verilmiştir.

dünyasını heyecanlandırdı. 1881 yılında Berlin'den gelen ilk haberde, Berlin'deki Mısır Müzesi tarafından iki yıl kadar önce Mısır'dan satın alınan bazı papirüslerde *Atinalıların Devleti* olarak bilinen ve Aristoteles'e atfedilen eserin fragmanları olduğu söyleniyordu.¹ Tereddütle karşılanan ve herkes tarafından kabul görmeyen bu haberin ardından bu sefer 1891 yılında Londra'daki British Museum görevlisi F. G. Kenyon, çalıştığı müze için E. A. Budge tarafından Mısır'dan satın alınan ve ön yüzünde bir çiftliğin ayrıntılı hesaplarının yazılı olduğu bir papirüs destesinin arka yüzünde, içinde *Atinalıların Devleti*'nin bir nüshasının da bulunduğunu duyurdu ve bu duyurunun üzerinden çok geçmeden de eserin ilk edisyonunu yayımladı.² Kenyon daha önce yayımlanan Berlin Papirüsü'ndeki³ fragmanlar ile antikçağ yazarlarının *Atinalıların Devleti*'nden yap-

¹ Fayoum yakınlarında bulunan bu papirüs, *Atinalıların Devleti*'nden (Bundan sonra notlarda *AthPol* olarak anılacaktır) kısa pasajlar içeriyordu. İlk önce bunların Theopompos'un eserine ait olduğu düşünüldü, fakat T. Bergk bunların doğru bir şekilde *AthPol*'ya ait olduğunu öne sürecekti.

² 19 Ocak 1891 tarihinde *The Times*'in haberiyle yapılan duyurunun hemen ardından, 30 Ocak 1891'de *editio princeps* Kenyon tarafından yayımlandı. Dört farklı el yazısının tespit edildiği bu papirüsteki ayrıntılı hesap kayıtları, imparator Vespasianus'un 10. ve 11. imparatorluk yılına aitti, yani papirüs MS 77/8 ila 78/9 yılından kalmaydı.

³ Aegyptisches Museum, P. Berolini 163. Şu anda Berlin'deki Staatliche Museen'de Papyrus koleksiyonunda 5009 numaralı dökümandır. Bu papirüsteki fragmanların *Atinalıların Devleti*'ne ait olduğunu düşünen ilk uzman T. Bergk'di (1881: 87-115).

tıkları alıntıları Londra Papirüsü'yle karşılaştırmış ve bunların uyuştuğunu ispatlamıştı. Böylelikle bu papirüste yayımlanan metnin Aristoteles'e atfedilen *politeia*'lardan biri olan *Atinalıların Devleti* olduğundan kimsenin şüphesi kalmadı. Eserin incelenip yayımlanmasının ardından ortaya çıkan esas muamma, bu eserin gerçekten Aristoteles'e ait olup olmadığıydı.

2. *Atinalıların Devleti*'ni Kim Yazdı?

İlk edisyonun yayımlanmasının ardından eser üzerine yapılan incelemeler sonucunda bilim dünyasında *Atinalıların Devleti*'ni de içeren *politeiai*" eserini Aristoteles'in yazmamış olabileceği düşünölmeye başlandı. Bazıları bu eseri Aristoteles okulu dahilinde yer alan ve filozofun tedrisinden geçmiş öğrencilerin hazırladığını düşünüyordu. Özetlemek gerekirse bu düşünöcenin temel sebebi, eserde kullanılan dil ve üslup ile eserin karakterinin Aristoteles'in diğer eserlerinde görölen niteliklerden farklılığıdır.

Atinalıların Devleti, Aristoteles'in siyaset literatürü içinde değerlendirilebilecek tek eseri değerdir. Bu türdeki en önemli eseri, kuşkusuz *Politika*'dır.¹ Dil ve üslup meselesiyle ilgili yapılan

---

¹ Bunun dışında külliyata dahil edilmiş, fakat günümüze isimlerinden başka pek bir şey kalmamış eserleri de vardı. Diogenes Laertius Aristoteles'in siyasete dair birkaç kitabından bahseder, ayrıca külliyatında bu türde bazı başka eserlere de yer verilmektedir; ayrıntılı bilgi için

itirazlarda başı çeken husus da, Aristoteles'in diğer eserlerinde, özellikle de siyasetle ilgili olan eseri *Politika*'da kullandığı, şahsına mâl olmuş bazı ifadelerin bu metinde olmayışıdır. Bu özel ifadelerin dışında, kesin olarak Aristoteles'e ait olduğu bilinen eserlerde kullanılan birtakım kelimelerin, cümle yapılarının ve söz öbeklerinin *Atinalıların Devleti*'nde kendine yer bulmaması, bazı uzmanları şüpheye düşürmüştür.¹ Öte yandan bazı uzmanlar, metni dil açısından incelediklerinde, Aristoteles'in tarzına son derece uygun bir dilin olduğu kısımları da ayırt etmişlerdir. Öyle ki, metinde kullanılan bazı ifadeler, tüm antikçağ Eski Yunanca literatüründe yalnızca Aristoteles'e ait bir diğer metinde geçmektedir.² Bunun dışında Aristoteles'in kullandığı birçok kelime ve deyim *Atinalıların Devleti*'nde de tespit edilmiştir.³

Üslup açısından bakıldığında, *Atinalıların Devleti*'nin hayli dengesiz olduğu görülür; bir tarafta okuyucuların düşünce akışını takip edebilmesi için yol gösterici girişlerin olduğu son derece tertipli ve ahenkli bir şekilde oluşturulan kısımlar varken, bir tarafta da birbiriyle uyuşmayan, anlamı tam olarak

---

bkz. Sandys 1893: xiv. Bunlara ek olarak Aristoteles ve yeğeni Kallisthenes'in MÖ 346/5 yıllarında meydana gelen Kutsal Savaş hakkında bir tarih eseri yazdığını biliyoruz (FGrH 124 F).

¹ Özellikle Richards 1891: 272-3; Hignett 1952: 29; Rhodes 2017: 21-28. Dil açısından ayrıntılı bir başka inceleme için bkz. Sandys 1893: 46 vd; Keaney 1992: 13-14.

² Bu eser *Historia Animalium*'dur. Ayrıntılar için bkz. Keaney 1992: 13 vd.

³ Sandys 1893: 47 vd.

anlaşılmayan, hatta dilbilgisi bakımından tutarsız kısımlar mevcuttur.¹ Bu açılardan değerlendirildiğinde, okuyucular Aristoteles'in diğer eserlerinden çok farklı bir metinle karşı karşıyadırlar. Aristoteles'in diğer eserlerinde geliştirdiği izahat veya eleştiri yöntemleri bu metinde yoktur. Kabaca belirtmek gerekirse, *Politika* da dahil olmak üzere Aristoteles'in neredeyse tüm eserleri, öncelikle belirli kanıtları ve görüşleri ortaya koyar, sonra bunları tek tek ele alıp inceler, ardından ilgili konu hakkında yazarın fikri tüm bu bilgilerin üzerine inşa edilir. *Atinalıların Devleti*'yse bu karakterden uzaktır. Bu eserin amacı bir meseleyle ilgili elde bulunan olguları belli bir eleştiri yöntemi de kullanarak olabildiğince basit bir şekilde ortaya koymak değil, kolay okunabilir bir tarih metni sunmaktır. Tabii bu metni oluştururken de belirli bir yöntem izlenmiştir; ilk bölümde kronolojik bir şekilde idari tarih açısından önemli olan olaylar sunulmakta, ikinci bölümdeyse yazarın döneminde son halini bulan, felsefi ifadeyle *telos*'a² eren idari sistemin ayrıntıları

---

¹ Birçok kısım dil veya mantık ya da her ikisi itibarıyla tuhaftır. Örneğin 5.3'te kanıt olarak bir şiir alıntısı yapılmakta, fakat yapılan alıntı, kanıtlaması gereken hususu kanıtlamamaktadır; 10. bölüm, iyi planlanmış Solon anlatısının akışını tamamen bozmaktadır; 22.1'in girişinde ostrakismos kanununa dair bir anlatı beklentisi doğmakta, fakat sonrasında başka bir meseleye atlanmaktadır ve ardından tekrar ostrakismos meselesine dönülüp bu konuda geçiştirme niteliğinde bilgiler verilmektedir. Bu tutarsızlıklar konusunda özellikle bkz. Rhodes 1981: 37-51.

² *Telos*, Aristoteles için önemli felsefi terimlerden biridir, fakat bu ve bunun gibi terimler *AthPol*'da geçmemekte, burada da tarafımızca bir yakıştırma olarak kullanılmaktadır.

göz önüne serilmektedir. Hem bu kurgulama hem de metnin bazı yerlerinde kullanılan ifadeler düşünüldüğünde, eserin son haline Aristoteles'in elinin değdiği düşünülebilir. Fakat eserdeki bu hava, hocasından çok etkilenmiş bir öğrencinin üzerindeki Aristoteles etkisinden de kaynaklanıyor olabilir.

Nikomakhos'a Etik'ten yaptığımız alıntıdan anlaşıldığı kadarıyla, Aristoteles devlet ve siyaset üzerine yazacağı genel eseri olan *Politika*'ya doküman oluşturmak üzere çok çeşitli idarelerle yönetilen devletlerin teşkilat tarihlerini bir araya toplamıştı. Bu bakımdan *Atinaluların Devleti* ile *Politika* arasında yadsınamaz bir bağ vardır. Dolayısıyla iki eser karşılaştırıldığında, *Atinaluların Devleti*'nin Aristoteles'e ait olup olmadığıyla ilgili bir fikir edinebileceği düşünülmektedir. *Politika* adlı eserin ne zaman yazıldığını belirlemek oldukça güçtür; eserde verilen en geç tarihsel bilgi, Makedon kralı ve Büyük İskender'in babası II. Philippos'a MÖ 336 yılında yapılan suikasttir (5. 1311b). Yazımızın daha sonraki kısımlarında ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz üzere, *Atinaluların Devleti* bu tarihlerde henüz yazılmamıştı. Fakat iki eserin çeşitli kısımları, birbirine paralellik göstermektedir. Genel olarak iki eser de ılımlı bir oligarşiye eğilim göstermekte, mutlak demokrasiye mesafeli durmaktadır.¹ *Atinaluların Devleti*'ndeki bazı bölümler *Politika*'nın bazı bölümleriyle çok benzer tondadır; 9.2'de Solon'un esasen demokrasi rejimini hedeflemediği, fakat sonrasında demokrasinin onun attığı temeller üzerine kurulduğu (Pol. 2. 1273b- 1274a) anlatılır. 23

¹ Bkz. öz. Sandys 1893: xliii vd.

ve 24. bölümlerde Salamis Savaşı, Areiopagos konseyinin başı çektiği, dozu artırılmış bir oligarşik rejimin ve sonrasında Atina'nın deniz gücü ile demokrasinin yükselişinin müsebbibi olarak gösterilir (Pol. 5. 1304a). 41.2'de mutlak demokrasiye giden yolun özetlendiği kısım, *Politika*'daki bazı bölümleri anımsatır. Fakat genel anlamda bu paralelliklerin yanında, iki eser arasında hiç uyuşmayan bazı ayrıntılar da göze batmaktadır; örneğin *Atinalıların Devleti* 4. bölümde Drakon'un yeni uygulamaya soktuğu kanunlardan bahsedilirken, *Politika*'da (2. 1274b) Drakon'un halihazırdaki kanunları değiştirdiği ifadesi vardır. 8. bölümde Solon'un memurları atama usulünde değişiklikler yaptığı yazılıyken, *Politika*'da (2. 1273b-1274a; 3. 1281b) Solon'un atama usullerinde bir değişikliğe gitmediği söylenir. Bunların dışında *Atinalıların Devleti*'nde (17.1) Peisistratos'un on dokuz yıl hüküm sürdüğü ifade edilirken *Politika* (5. 1315b) bu süreyi on yedi yıl olarak verir.¹ 21. bölümde Kleisthenes'in klan, *phratría* ve rahipliklerin her birinin geleneksel bir şekilde kalmasına müsaade ettiği bilgisi yer alırken, *Politika* (6. 1319b), *phratría*'ların sayısının artırıldığı ve ailelerin tekelindeki bazı rahipliklere kamusal nitelik verilerek bunların dönüştürüldüğüne işaret etmektedir. Bazı uzmanlar tüm bu genel yahut spesifik farklılıkları göz önüne alarak *Atinalıların Devleti* ile *Politika* adlı eserlerin yazarının aynı olamayacağına kanaat getirmektedirler.² Bazı uzmanlarsa bu farklılıkları mantıklı bir şekilde açıklamakta ve

---

¹ Rhodes 1984: 12.

² Bunlardan en önemlileri Hignett ve Rhodes'dur.

Atinaluların Devleti'nin tıpkı *Politika* gibi Aristoteles'in zihninin bir ürünü olduğunu iddia etmektedirler. Örneğin Sandys (1893: lxvi), iki eser arasında bizim de kısaca bahsettiğimiz çoğu farklılığı ayrıntılı bir şekilde ele alıp, bunların çoğunun metinlerin elyazmalarından edisyon hazırlayan editörlerin sağlıklı okunamayan kısımlara yaptıkları eklemeler ve düzeltmelerden kaynaklandığına işaret etmektedir.¹ Keaney de Aristoteles'e ait olduğu kesin olarak kabul edilen eserler ile *Atinaluların Devleti* arasında hem içerik açısından, hem de kullanılan dil, deyimler ve üslup açısından çok büyük bir fark görmez ve göze çarpan farklılıkların *Atinaluların Devleti*'nin diğer eserlerden farklı bir türde ve farklı bir amaçla yazılan bir eser olmasından kaynaklandığını söyler.²

Eserin yazılış tarihine dair yapılan incelemeler de, *Atinaluların Devleti*'nin bizzat Aristoteles tarafından kaleme alındığını iddia eden kutbun elini güçlendirmektedir. Yazılış tarihine dair elimizde tipik bir şekilde kesin bilgi olmamakla birlikte, eserde verilen bazı ayrıntılardan yola çıkarak hangi tarihler arasında hazırlanmış olabileceğini tahmin edebiliyoruz. 61.1'de bahsedilen generallere hususi görevler verme usulü, Atina'da MÖ 334 yılından sonra devreye sokulmuş bir uygulamadır. Dola-

¹ Fakat iki eser arasında edisyonlarındaki düzeltmelerden kaynaklanmayan bilgi farklılıkları da mevcuttur.

² 1992: 12. Keaney *Atinaluların Devleti*'nin diğerleri gibi felsefi içerikli ve dar bir çevreye hitaben yazılan bir eser olmadığını, geniş kitlelere yönelik bir eser olarak düşündüğünü ifade eder ve eserin Aristoteles'e özgü olmayan bazı özellikler taşımasını buna bağlar.

yısıyla eserin yazılabileceği en erken tarih budur. Eserde bahsedilen son tarihi olayısa MÖ 329/8 yıllarına denk gelen Kephisophon'un arkhonluğudur (54.7). Ayrıca 46.1'de Atina donanmasından bahsedilirken üçlü ve dörtlü kadırgalara değinilen bir bölüm vardır. Bu bölümde, donanmada MÖ 325/4 yıllarından itibaren yer bulan beşli kadırgalardan bahsedilmemesi de, eserin yazılabileceği en geç tarihe işaret eden bir başka kanıttır. Eserin MÖ 322 yılından önce kaleme alındığı da açıktır; çünkü bu tarihte Atina idaresi Antipatros tarafından değiştirilmişti. Eserin bir bölümünde (62.2) Atinalıların Samos'a görevli yolladıklarından bahsedilmektedir. MÖ 322 yılının kış aylarında Samos, Atina hakimiyetinden çıkmıştır. Tüm bu hususlardan yola çıkarak bu eserin Aristoteles sağ iken ve Atina'da ikamet ettiği dönemde yazılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Peki bütün bu hususlar, eserin Aristoteles tarafından yazıldığını iddia etmek için yeterli midir? Özellikle aksine çok güçlü birtakım verileri göz önüne aldığımızda bu soruya olumlu cevap vermek pek de mümkün değildir. Özellikle kullanılan farklı dil, eserin karakteri ve niteliği, Aristoteles'in eserlerinde görmeye alıştığımız türden kavramların bu eserdeki yokluğu, bu hususla ilgili soru işareti yaratmaktadır. Metnin yazarının Aristoteles olmayabileceğine dair en büyük tartışma, daha önce de ifade ettiğimiz üzere kullanılan dilin bazı farklı özellikler göstermesindedir, fakat yazarın Aristoteles olduğunu savunanlar, bu durumun eserin doğasından kaynaklanıyor olabileceğini; çünkü bu eserin özel-

likle ilk bölümünün, diğer antikçağ kaynaklarına dayanarak yapılan bir teşkilat tarihi özeti olduğunu belirtir. Aristoteles'in tipik bazı ifadelerinin metinde kendine yer bulamayışı her ne kadar bir vakıa olsa da, tarihsel anlatı olarak niteleyebileceğimiz eserin ilk bölümünde bile Aristoteles'e özgü bazı deyim ve ifadelerin kullanıldığına dikkat çekerler. Üstelik büyük bir filozof olan Aristoteles'in nitelikli bir tarihçi olamayabileceğini savunurlar. *Atinalıların Devleti* ile *Politika* arasındaki tutarsızlıkların da tek başına bir şey ifade etmeyeceğini teslim etmek gerekir; Aristoteles'in daha önce yazdıklarında aklında olan fikirlerin sonrasında değiştiğini, fakat önceki yazdıklarını değiştirmeye gerek görmediği de söylenebilir. *Politika*'yı kaleme alırken topladığı bilgiler, daha sonra toplamaya devam ettiği ve bazı yerlerinde değişiklikler olan bilgilerle farklılık gösterebilir. Dolayısıyla *Atinalıların Devleti*, *Politika*'dan sonra ve farklı bilgilerle dayanılarak yazılmış olabilir. Öte yandan üslup farklılığı da tek başına bir şey kanıtlamaya yeterli değildir; çünkü hakikaten bu eser Aristoteles'in diğer eserlerinden daha farklı bir karakterde olup özellikle tarihsel anlatıdan oluşan ilk kısım, farklı antik kaynaklara dayandığı için bu kaynakların üslubundan etkilenmiş olabilir. Fakat tüm bu anlattığımız farklılıklar bir arada ve aynı eserde karşımıza çıkmaktadır. Üstelik *Atinalıların Devleti*'nde çok az yerde Aristoteles tadını yakalayabildiğimiz de bir başka gerçektir.

O halde bu durumu nasıl açıklayacağız? Genel olarak Aristoteles'in çalışma esaslarını dikkate almak belki bize bu konuda da yardımcı olabilir. Aris-

toteles *Politika* eserini “bir araya getirilmiş teşkilat tarihleri”ne dayanarak oluşturduğunu ima ediyordu. 158 adet devletin idari tarihi ve yasalarını araştırmak üzere kendisi ve öğrencileri çalışmaya başlamış olmalıdırlar. Aristoteles bu yöntemi biyoloji gibi diğer alanlardaki eserleri için de uyguluyordu; yani öğrencilerine doğaya dağılıp belirli bitki ve hayvanlarla ilgili kanıt toplamalarını ödev veriyordu.¹ Ardından toplanan bu kanıtları inceleyip yorumlayarak fikirlerini oluşturuyordu. Aynı yöntemi *Atinalıların Devleti* ve diğer politeia’ları oluştururken de izlemiş olmalıdır ki, bu konudan bahsederken 158 devletle ilgili tek başına araştırma yapmanın ve ardından bunları yazıya dökmenin de oldukça zor olduğunu düşünmek gerekir. Bu nedenle Aristoteles’in öğrencilerinden birinin, hocası için tıpkı diğer 157 devlet gibi Atina üzerine bir “ödev” hazırladığını, bu ödevi hazırlarken hocasının derslerinden ve ifadelerinden çok etkilendiğini, zaman zaman da bu etkiyi yazılarına yansıttığını, hatta bazı yerleri Aristoteles’in rötuşladığını ve *Atinalıların Devleti*’nin de bu şekilde meydana geldiğini düşünebiliriz. Bu hipotezin karşısındaki tek ciddi engel, *Atinalıların Devleti*’nden alıntılar yapan tüm antikçağ yazarlarının bu eserin Aristoteles’e ait olduğunu belirtmeleridir. Fakat Aristoteles okulu bünyesinde meydana getirilen ve bazı külliyat listelerinde sayıları dört yüzü bulan tüm eserler Aristoteles’e atfedilmektedir ve bunların bir kısmının Aristoteles’in öğrencileri tarafından oluşturulduğu bugün açıktır. Dolayısıyla antikçağ kaynaklarının

---

¹ Huxley 1972: 164vd.

bu konudaki duruşunu bu düşüncenin karşısında esaslı bir engel olarak görmemeliyiz. Bu düşünceyi kabul edersek, Aristoteles'in diğer eserleri ile *Atinalıların Devleti* arasındaki dil, üslup, karakter ve nitelik farklılıklarının tümü temellendirilmiş olur.

3. *Atinalıların Devleti* Neden Önemlidir?

Bu metnin Aristoteles'e veya onun bir öğrencisine ait olup olmadığı meselesi, metnin değerini azaltmaz. Her ne kadar Aristoteles'in diğer eserleriyle karşılaştırıldığında metin nitelik olarak aynı kıymette olmasa da, içerik bakımından eşsizdir. Şimdi eserin bu eşsizliğinin nereden kaynaklandığına kısaca açıklık getirmeyi deneyelim.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, metin esasen iki ana kısma ayrılmaktadır. Yaklaşık olarak tüm metnin üçte ikilik bir bölümüne denk gelen ilk kısımda en baştan yazarın yaşadığı döneme kadar Atina devletinin idari teşkilatında ve yasalarında meydana gelen önemli değişiklikler çeşitli kaynaklara dayanılarak aktarılmaktadır. Geriye kalan üçte birlik kısımdaysa yazarın zamanındaki devlet teşkilatının esasları yazarın kendi gözlemlerine ve yürürlükteki yasalara dayanılarak anlatılmaktadır. İlk kısımda verilen bazı bilgiler, yazarın kendine kaynak olarak kullandığı çoğu veri günümüze kalmadığı için yalnızca bu kaynak aracılığıyla bilinmektedir. İkinci kısımdaki bilgilerse, MÖ 4. yüzyılda Atina'nın demokrasi rejiminin işleyişini ayrıntılı bir şekilde görmemizi sağlar ve bu bilgiler başka

hiçbir kaynakta bu kadar derinlikli olarak anlatılmamaktadır; bu açıdan metin bir bütün olarak benzersiz ve paha biçilmez değerdedir.

Birinci kısım, metnin başından 42. bölüme kadar olan kronolojik anlatıdır. 42. bölümden 62. bölüme kadar olan kısım, yazarın yaşadığı dönemde Atina'nın yönetildiği demokrasi rejiminin ayrıntılarının anlatıldığı yerdir. Bu bölümleri şu şekilde başlıklandırabiliriz:¹

BİRİNCİ KISIM: KRONOLOJİK OLARAK ATİNA İDARİ TARİHİ

Kitap Bölümü	Konu
?	Başlangıç Fragmanları. Atina'nın bir krallık olarak kuruluşundan sürelili memuriyet esasına geçiş.
1	Kylon.
2-4	Kylon ve Solon arasındaki dönem
5-12	Solon
13	Solon ve Peisistratos arasındaki dönem
14-19	Tiranlık
20-22	Kleisthenes'in reformlarından Pers İstilasına.
23-28	MÖ 5. yüzyılın ortaları.
29-34.1.	Dört yüzler ve Beşbinler.
34.2.-41.1.	Otuzlar ve On'lar.
41.2-3.	Birinci kısmın sonu.

¹ Bu başlıklandırma Rhodes 1981'den uyarlanarak alınmıştır.

İKİNCİ KISIM: MÖ 4. YÜZYILDA ATİNA DEMOKRASİSİNİN İŞLEYİŞİ

Kitap Bölümü	Konu
42	Vatandaşların kayıt altına alınışı ve eğitimi.
43-62	Kurayla ve seçimle işbaşına gelen yetkililer
43.2-49	Danışma Konseyi (Boule) ve Diğer Bazı Hukuksal Kurumlar
50-54	Kurayla Seçilen Yıllık Yetkililer
55-59	Arkhon'lar
60	Yarışma Delegeleri (Athlothetai)
61	Seçimle Göreve Getirilen Askeri Yetkililer.
62	Yetkililere Dair Son Hususlar
63-69	Mahkeme ve Jüriler

Bu anahattan açıkça görülebileceği üzere yazar, Atina'nın kuruluşuyla başlayan ve Atina'da demokrasi rejiminin dallanıp budaklanışına kadar uzanan süreci kronolojik olarak anlatıp bu süreç içinde meydana gelen idari değişiklikleri sıralamaktadır. Zaten bu değişiklikleri de birinci kısmın son bölümü olarak değerlendirilen 41.2'de özetlemektedir. İkinci kısımda da MÖ 4. yüzyılın başlarından itibaren Atina'nın istikrarlı idari rejimi haline dönüşen demokrasinin kendi yaşadığı dönemde dönüştüğü hali gözler önüne sermektedir.

Yazarın kronolojik anlatı kısmı için oldukça farklı kaynaklara başvurduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar metinde yalnızca Herodotos'un ismi geçi-

yor olsa da,¹ ilk bakışta özellikle Thukydides'in² ve MÖ 4. yüzyıl hatiplerinin etkisi görülmektedir. Bunun dışında yazar yürürlükteki çeşitli kanunlardan ve resmi belge niteliğindeki kaynaklardan da yararlanmışır. Fakat bu kaynakları bizzat bir araştırma yaparak değil de, yararlandığı tarih kaynaklarında görüp aktardığı düşüncesi hakimdir.³ Yazar Solon'un hayatını ve reformlarını anlatırken Solon'un şiirlerinden de birkaç alıntı yapmaktadır. Atthides yahut Atthidograflar olarak bilinen ve Atina tarihi yazan kaynaklar da şüphesiz yazarın yararlandığı kaynaklar arasındadır.⁴

İlk kısımda az önce özetle değindiğimiz tarih kaynaklarından yararlanılarak oluşturulan tarihsel anlatının devamında, yazarın kendi döneminde uygulamada olan Atina'nın idari rejimi, ilk kısmın aksine, bu sefer yazarın çeşitli yasalar ve resmi belgeleri inceleyerek bizzat yaptığı araştırmalar ile muhtemelen yazarın rejime dair ilk elden gözlemlerine dayalı olarak anlatılmaktadır. Kaynağımızın bu kısmı bilhassa önemlidir, çünkü elimizde bu şekilde yapılmış başka bir araştırma

---

¹ Yazar Solon'un şiirlerinden alıntılar da yapmaktadır, fakat kullandığı çeşitli kaynaklardan yalnızca Herodotos'un adını vermektedir (14.4). Herodotos özellikle Peisistratos'un yükselişi, Hippias'ın Atina'dan kovulması ve Kleisthenes ile Isagoras arasındaki mücadeleleri anlatmak için kullanılmıştır.

² Thukydides daha çok Hipparkhos'a yapılan suikastle ve MÖ 411 yılında yapılan devrimle ilgili olarak başvuru kaynağı gibi görünmektedir.

³ Rhodes 2017: 8-16.

⁴ Atthidograflar arasında ön plana çıkan isim Androktion'dur.

yoktur.¹ Bu kaynak aynı zamanda Aristoteles ve okulunun araştırma alanına getirdiği yeni yöntemleri ortaya koyması bakımından da bir örnek teşkil etmektedir.

4. Çeviri Yöntemi

Bu çeviriyi yaparken ilk amacımız, yazarın kaleme aldığı metnin anlamını olabildiğince açık bir şekilde Türkçede ifade etmek oldu. Bu nedenle okuyucuya kolaylık sağlamak niyetiyle bazen uzun cümleleri ikiye ayırmayı, bazen cümle yapısında birtakım değişiklikler yapmayı, bazen de anlama kolaylığı yaratması için fazladan kelimeler eklemeyi uygun gördük. Bununla birlikte metnin esas içeriğinden uzaklaşmamaya da gerekli hassasiyeti gösterdiğimiz kanısındayız. Metinde geçen Eski Yunanca bazı terimlere Türkçe karşılıklar önerirken, literatürde yerleşmiş olan bazı terimleri de Eski Yunanca aslıyla bırakmayı tercih ettik. Bu gibi çoğu terim ve bunun dışındaki tarihsel olaylar yahut kişilikler gibi meseleleri de birtakım notlarla destekleyerek metnin anlaşılmasını daha kolaylaştırmaya çalıştık. Bu notları oluştururken özellikle P.J. Rhodes'un *A Commentary on the Aristotelian Athenaion Politeia*, Oxford, 1981 ve J.E. Sandys'in

¹ O dönemde yazılmış ve önceleri Ksenophon'a atfedilen, fakat sonrasında adı meçhul bir yazar tarafından yazıldığı anlaşılan Athenaion Politeia adlı bir başka kaynak günümüze ulaşmış olmakla birlikte, bu eserin yaklaşımı ve odağı, bu kaynaktan çok daha farklıdır ve bu hususlara pek değinmez.

Aristotle's Constitution of Athens, New York, 1893 künyeli eserlerine başvurduk. Genel olarak metnin dil ve üslup özelliklerinin çözümlenebilmesi ve bazı noktaların daha iyi anlaşılabilmesi için yararlandığımız diğer kaynaklar da Kaynakça kısmında belirtilmiştir.

Çeviri edisyonu olarak F. G. Kenyon tarafından hazırlanan *Athenaion Politeia*, Oxford Classical Texts, London, 1920 künyeli eser temel alınmış, P. J. Rhodes'un *The Athenian Constitution Written in the School of Aristotle*, Liverpool University Press, Liverpool, 2017 künyeli eserindeki değişiklikler de dikkate alınarak papirüsün tereddüt yarattığı yerlerdeki düzeltmeler bu edisyon temel alınarak çevrilmiştir. Ayrıca bu iki edisyon, J.E. Sandys'in *Aristotle's Constitution of Athens*, New York, 1893, H. Oppermann'ın *Aristoteles, Athenaion Politeia*, Teubner, Leipzig, 1928, M.H. Chambers'ın *Aristoteles: Athenaion Politeia*, Teubner, Stuttgart, 1986 künyeli edisyonlarıyla karşılaştırılmıştır. Burada daha önce metni Eski Yunancadan Türkçeye çeviren Klasik Filolog Suad Baydur'un ismini de anmak isteriz. Baydur'un 1943 yılında (*Atinalıların Devleti*, Ankara) yaptığı çevirisine de bazı terimlere önermiş olduğu karşılıklara göz atmak üzere danıştık.

Çevirinin Sunuş ve Notlar bölümlerinde adı geçen antikçağ yazarlarına ait metinlerin Kaynakça'da başka türlü belirtilmedikçe Loeb Classical Library (LCL) edisyonları temel alınmıştır.

Son olarak 2000'li yılların ortalarından itibaren bizi kanatları altına alan, genç klasik filologların yetişmesinde büyük emeği olan sayın hocam Prof.

Dr. Çiğdem Dürüşken'e, çeviriyi gözden geçirip bazı düzeltmeler ve eklemeler yapmamı sağlayan meslektaşım Dilan Taştekin'e, genel olarak metni gözden geçirip beni birtakım hatalara düşmekten kurtaran meslektaşlarım Dr. Öğr. Ü. Eyüp Çoraklı'ya, Dr. Esen Kaya'ya, Dr. Arif Yacı'ya, Araş. Gör. Selin Önder'e (MA) ve Araş. Gör. Zübeyde Demircioğlu'na, bazı kaynaklara ulaşmam hususunda bana yardımları dokunan Dr. Anna Telse-Jagdmann'a ve Mine Hatapkapulu'ya (MA), eserin hazırlık aşamasında gösterdiği anlayış ve yardımları için bölüm başkamız Sn. Prof. Dr. Turhan Kaçar'a, bu eserin okuyucuyla buluşmasını mümkün kılan ve desteklerini hiçbir zaman bizlerden esirgemeyen sevgili Yayın Yönetmenimiz ve dostumuz Sn. Mustafa Küpüşoğlu'na yürekten teşekkür eder, kitapta bulunabilecek herhangi bir hatadan kaynaklanacak sorumluluğun tarafımıza ait olduğunu ve bu isimlerin hiçbirini bağlamadığını belirtmek isteriz.

Medeniyet Üniversitesi
Göztepe, Kadıköy, 2019
Oğuz YARLIĞAŞ

ARISTOTELES

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ARİSTOTELES

ATİNALILARIN DEVLETİ

FRAGMENTA PARTIS PRIMAE

1

Epitoma Heraclidis 1: Ἀθηναῖοι τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐχρῶντο βασιλείᾳ, συνοικησάντος δὲ Ἴωνος αὐτοῖς τότε πρῶτον Ἴωνες ἐκλήθησαν. Πανδίων δὲ βασιλεύσας μετὰ Ἐρεχθέα διένειμε τὴν ἀρχὴν τοῖς υἱοῖς. καὶ διετέλουν οὗτοι στασιάζοντες.

Harokration (α 194 Keaney): Απόλλων πατρῶος ὁ Πύθιος. Προσηγορία τίς ἐστι τοῦ θεοῦ, πολλῶν καὶ ἄλλων οὐσῶν. Τὸν δὲ Ἀπολλωνα κοινῶς πατρῶον τιμῶσιν Ἀθηναῖοι ἀπὸ Ἴωνος. τούτου γὰρ οἰκήσαντος τὴν Ἀττικὴν, ὡς Ἀριστοτέλης φησί, τοὺς Ἀθηναίους Ἴωνας κληθῆναι καὶ Ἀπόλλωνα Πατρῶον αὐτοῖς ὀνομασθῆναι.

Schol. Ar. Av. 1527: ὅθεν ὁ πατρῶος. [...] πατρῶον δὲ τιμῶσιν Ἀπόλλωνα Ἀθηναῖοι, ἐπεὶ Ἴων ὁ πολέμαρχος Ἀθηναίων ἐξ Ἀπόλλωνος καὶ Κρεούσης τῆς Ξούθου <γυναικὸς> ἐγένετο.

BAŞLANGICA AİT FRAGMANLAR

1

Epitoma Heraclidis 1: Atinalılar başlangıçta krallık idaresini kullanıyorlardı ve Ion onlarla birlikte yaşadığı için ilk önce Ionlar olarak adlandırılmışlardı.¹ Erekhtheus'tan sonra kral olan Pandion² yönetimi oğulları arasında paylaştırdı ve onlar da anlaşmazlıklar yaşamaya devam etti.³

Harpokration (α194 Keaney): Ata Apollon Pythios. Bu, tanrıya verilen bir isimdir. Tabii bundan başka birçok ismi de vardır, fakat Atinalılar Apollon'u Ion zamanından beri ortak bir şekilde ata olarak onurlandırıyorlardı. Aristoteles'in dediği gibi, (Ion) Attika'ya yerleştiğinde, "Atinalılar Ionlar olarak adlandırıldı ve Apollon da onların atası olarak isimlendirildi."

Schol. Ar. Av. 1527: Ataya dair. (...) Atinalılar ataları Apollon'a saygı göstermektedirler, çünkü Atinalıların polemarkhos'u Ion Apollon ile Ksouthos'un karısı Kreousa'nın birlikteliğinden doğmuştu.⁴

Lex. Patm. (Lexica Graeca Minora, s. 162): γεννηταί. Πάλαι τὸ τῶν Ἀθηναίων πλῆθος, πρὶν ἢ Κλεισθένη διοικήσασθαι τὰ περὶ τὰς φυλάς, διηρεῖτο εἰς γεωργούς καὶ δημιουργούς. καὶ φυλαὶ τούτων ἦσαν δ' . τῶν δὲ φυλῶν ἕκαστη μοίρας εἶχε γ' , ἅς φρατρίας καὶ τριττύας ἔκαλουν. τούτων δὲ ἕκαστη συνειστήκει ἐκ τριάκοντα γενῶν, καὶ γένος ἕκαστον ἄνδρας εἶχε τριάκοντα, τοὺς εἰς τὰ γένη τεταγμένους, οἵτινες γεννηταί ἔκαλοῦντο. <ἐξ> ὧν <αἱ> ἱερῶσύναι αἱ ἕκαστοις προσήκουσαι ἔκληροντο, οἷον Εὐμολπίδαι καὶ Κήρυκες καὶ Ἐτεοβουτάδαι, ὡς ἱστορεῖ ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ Ἀριστοτέλης λέγων οὕτως. ἡ φυλὰς δὲ αὐτῶν συννεμεῖσθαι δ' , ἀπομιμησαμένων τὰς ἐν τοῖς ἐνιαυτοῖς ὥρας, ἕκαστην δὲ διηρῆσθαι εἰς τρία μέρη τῶν φυλῶν, ὅπως γίνηται τὰ πάντα δώδεκα μέρη, καθάπερ οἱ μῆνες εἰς τὸν ἐνιαυτόν, καλεῖσθαι δὲ αὐτὰ τριττύς καὶ φρατρίας· εἰς δὲ τὴν φρατρίαν τριάκοντα γένη διακεκοσμησθαι, καθάπερ αἱ ἡμέραι εἰς τὸν μῆνα, τὸ δὲ γένος εἶναι τριάκοντα ἀνδρῶν. [...]

Schol. [Pl.] Axioch. 371 E: γεννήτη. Ἀριστοτέλης φησὶ τοῦ ὅλου πλῆθους διηρημένου Ἀθήνεσιν εἰς τε τοὺς γεωργούς καὶ τοὺς δημιουργούς φυλάς αὐτῶν εἶναι δ' , τῶν δὲ φυλῶν ἕκαστης μοίρας εἶναι τρεῖς, ἅς τριττύας τε καλοῦσι καὶ φρατρίας, ἕκαστης δὲ τούτων τριάκοντα εἶναι γένη, τὸ δὲ γένος ἐκ τριάκοντα ἕκαστον ἀνδρῶν συνεστάναι. τούτους δὲ τοὺς εἰς τὰ γένη τεταγμένους γεννήτας καλοῦσιν.

2

Lex. Patm. (Lexica Graeca Minora, s. 162): Gennetai. Eskiden Atina ahalisi, henüz Kleisthenes kabilelerle ilgili meseleleri düzenlemeden önce, çiftçiler ve zanaatkârlar olarak ayrılıyordu. Bunların dört kabilesi vardı. Bu kabilelerin her biri üç kısma sahipti, bunlara da Phratria ve trittyes diyorlardı. Bunların her biri otuz klandan [genos] meydana geliyordu ve bu klanların her birinde otuz adam vardı. İşte aynı klana kaydolunanlar "gennetai" olarak adlandırılıyordu. Bunlar üzerinden Eumolpidai, Kerykes ve Eteoboutadai gibi her birine ait rahiplikleri paylaşmışlardı, Aristoteles de Atinaların Devleti'nde meseleye değinip şunları söyler: "dört kabile bir araya getirilmişti, tıpkı yılın mevsimleri gibi; her kabile üç parçaya bölünmüştü ve bu şekilde toplam on iki ediyorlardı, tıpkı bir yılın ayları gibi. Bunlara trittys ve phratria deniyordu; phratrialarda otuz klan düzenlenmişti, tıpkı bir ayın günleri gibi; klanlarda da otuz adam vardı."⁵ (...)

Schol. [Pl.] Axioch. 371 E: Gennetes. Aristoteles der ki, Atina'nın tüm ahalisi çiftçiler ve zanaatkârlar olarak ayrıldığında onların dört kabilesi vardı ve kabilelerin her birinin üç kısmı vardı, bunlara da trittyes ve phratriai diyorlardı; bunların her birine ait olmak üzere otuz klan vardı ve her bir klan da otuz adamdan oluşmaktaydı. Klanlara kaydolunan bu adamlara gennetai deniyordu.